

O NIEKTÓRYCH PROBLEMACH MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I POGŁADACH MŁODZIEŻY STUDENCKIEJ NA ROZWIĄZYWANIE ICH W ODNIESIENIU DO MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Badania opinii i poglądów młodzieży studenckiej podjęto w uczelniach pedagogicznych czterech krajów a mianowicie w Polsce, Białorusi, na Węgrzech i w Czechosłowacji. W Polsce przeprowadzono badania wśród młodzieży WSP Zielona Góra, w Olsztynie i Kielcach. Na Białorusi — w Witebsku, na Węgrzech w Szombathely i w Hradec Kralove w Czechosłowacji. Badania przeprowadzono na krótko przed zjednoczeniem Niemiec.

Przedmiotem zainteresowania socjologów była chęć poznania opinii studentów o polityce zjednoczonych Niemiec w stosunku do mniejszości niemieckich zamieszkałych w krajach Europy Środkowej a także prawdopodobne zachowanie się tych grup mniejszościowych po zjednoczeniu Niemiec oraz stosunek rządów krajów zamieszkania mniejszości do ewentualnych żądań tych grup.

Podjęcie badań socjologicznych dotyczących mniejszości niemieckiej w skali międzynarodowej było niewątpliwie przedsięwzięciem śmiałym i nowatorskim chociażby ze względu na stanowisko zajmowane w tych sprawach przez rządy krajów socjalistycznych. Stanowisko to, jak pamiętamy, najogólniej mówiąc sprowadzało się do twierdzenia: w społeczeństwach socjalistycznych charakteryzujących się jednością moralno-polityczną nie istnieje problem mniejszości narodowych; wszystkie kwestie społeczno-ekonomiczne ludności, w tym grup mniejszościowych rozwiązywano lub rozwiązywane są zgodnie z zasadą równouprawnienia i sprawiedliwości społecznej.

Generalnie, negować tego twierdzenia nie można. W krótkim okresie czasu, polityka społeczna krajów socjalistycznych oparta o zasady równości i sprawiedliwości społecznej, odnotowała znaczne sukcesy. Dotyczyła ona wszystkich obywateli bez względu na pochodzenie społeczne, czy też przynależność narodową. W szczególności wskazać należy na realizację tych aspektów polityki, które dotyczyły tworzenia warunków zabezpieczających wszystkim obywatelom pracę, mieszkanie, powszechny dostęp do oświaty, kultury, wypoczynku, stabilność życia na miarę osiąganego dochodu narodowego.

Nietrudno też dostrzec fałszywość wielu przesłanek, które legły u podstaw twierdzenia o nie występowaniu problemu mniejszości narodowych w socjalizmie.

W naszym rozumieniu problem mniejszości narodowych, czy też grup

mniejszościowych jest na tyle złożony i wieloaspektowy, że nie bardzo poddaje się uogólnieniu w rodzaju: istnieje, czy nie istnieje, został rozwiązany, czy też nie został rozwiązany. Uwaga ta, naszym zdaniem, nie dotyczy tylko grup mniejszościowych, ale stanowi część szerszego, bardzo istotnego problemu społecznego: zaspokajania potrzeb dyktowanych interesem grup społecznych tworzących każde realnie istniejące społeczeństwo. Społeczeństwo, jako żywy organizm, podlega rozwojowi i ciągłym zmianom (szczególnie w dobie dzisiejszej), co pociąga za sobą zmienność interesów, potrzeb, upodobań, dążeń, stawianych przed sobą celów i wyboru środków służących realizacji tych celów. Powyższe procesy zachodzące w społeczeństwie dotyczą również mniejszości narodowych z tą różnicą, że mogą w pewnych okolicznościach gwałtownie się rozwijać i prowadzić do dysharmonii życia społecznego i że zawierają znaczny ładunek konfliktogenności. Konfliktogenność tkwi w samej materii problemu i jak dowodzi praktyka historyczna każda epoka, każdy okres historyczny w specyficzny dla siebie sposób rozwiązuje problemy mniejszości narodowych lub na nowo je tworzy nawet tam, gdzie ich nie było. Dzieje się tak na skutek podejmowania decyzji politycznych, czy też polityczno-militarnych, w których interes strony zainteresowanej w niedostatecznym stopniu, bądź w ogóle nie brany jest pod uwagę lub gdy mniejszość chce zmienić swój dotychczasowy status wysuwając pod adresem większości żądania do spełnienia których ona jeszcze nie dojrzała. Nie jest to zresztą jedyna przyczyna. Znanе są przypadki, kiedy imigracja zarobkowa odbywająca się w ciągu dłuższego czasu zmienia strukturę narodu państwowego. Grupy mniejszościowe rozrastają się i swoją liczebnością przewyższają ludność tubylczą (klasycznym przykładem powyższego procesu może być Łotwa). Mniejszość, która przekształciła się w większość na terytorium narodu państwowego, może skorzystać z demokratycznych procedur i opowiedzieć się za przekształceniem obszaru na którym stanowi większość w autonomiczną bądź samodzielną jednostkę administracyjno-państwową (np. Republika Naddniestrzańska), bądź za przyłączeniem tego obszaru do swego etnicznego państwa (np. Albańczycy z Kosowa). Oczywiście, mogą tu występować różne warianty zasygnalizowanych procesów, co wcale nie łagodzi trudności w rozwiązywaniu powstałych lub powstających problemów.

Kiedy zawodzą demokratyczne rozstrzygnięcia konfliktu, wtedy sięga się po inne, czasem bardzo radykalne środki przypominające epokę barbarzyństwa, a noszące dziś nazwę — „czystki etniczne”. W wielu rejonach dzisiejszego skłóconego świata „czystki etniczne” polegają po prostu na fizycznym wyeliminowaniu z obszarów objętych konfliktem ludności nie przynależnej do narodu państwowego, bądź jej pełnej asymilacji.

Doświadczenia historyczne wskazują, że także w państwach o ustroju demokratycznym i w społeczeństwach o tradycjach demokratycznych stosunki między większością a mniejszościami mogą kształtować się na płaszczyźnie głębokiej podejrzliwości i wrogości, a nawet prowadzić do konfliktów zbrojnych (Północna Irlandia, Cypr, Liban). Parlamenty wybrane w sposób demokratyczny zdolne są do uchwalenia większością głosów ustaw wymierzonych wyraźnie przeciwko mniejszościom. Trafnie zauważono — pisze Remigiusz Bierzanek — że demokratyczna zasada podejmowania uchwał większością głosów może usatysfakcjonować mniejszości

tylko wówczas, gdy polega przede wszystkim na szukaniu porozumienia z mniejszością i znajduje zastosowanie dopiero w ostateczności, gdy wysiłki nie dały rezultatu, a konieczne jest podjęcie decyzji¹.

Najgroźniejszym wrogiem właściwego ułożenia stosunków między większością a mniejszościami jest nacjonalizm, który co jakiś czas rozlewa się szeroką falą niosąc ze sobą tragedie ludzkie, nieszczęścia i wyniszczające fizycznie ludność starcia zbrojne.

Zasygnalizowane wyżej problemy związane z mniejszościami narodowymi potwierdzają ich złożoność i niejednorodność, co stwarza określone trudności również przy próbie ich klasyfikacji i definiowania.

W literaturze naukowej i dokumentach międzynarodowych organizacji zajmujących się ochroną mniejszości narodowych definiuje się mniejszości jako grupy ludności danego państwa różniące się od większości jego obywateli swą przynależnością narodową, rasową, językową lub wyznaniową; w węższym znaczeniu mniejszości narodowe to grupy ludności zamieszkujące w państwie mającym inną większość etniczną i nie zajmujące terytorium wyodrębnionego politycznie i administracyjnie w ramach federacji². Jest to jednak definicja ogólna i mało przydatna zwłaszcza przy rozważaniu problemów praw i ochrony mniejszości. Znacznie pełniej istotę sprawy oddaje definicja opracowana przez Francesco Caportorti, autora raportu Organizacji Narodów Zjednoczonych na międzynarodowe seminarium (na temat popierania i ochrony praw ludzi należących do mniejszości narodowych, etnicznych i innych), które odbyło się w 1974 roku w Jugosławii w miejscowości Ohrid. Raport ten został zaakceptowany na 25 posiedzeniu Podkomisji ONZ do Spraw Zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości. Określa on mniejszości jako:

1. jedynie takie grupy ludności, które nie dominują wśród mieszkańców kraju, a posiadają trwałe etniczne, religijne lub językowe tradycje bądź cechy i dążą do ich zachowania oraz wyraźnie różnią się od reszty ludności;
2. takie mniejszości powinny obejmować odpowiednią liczbę osób, która jest wystarczająco wielka, ażeby umożliwić dalszy rozwój wyżej wspomnianych cech;
3. członkowie takich grup powinni zachować wobec państwa, w którym mieszkają, postawę lojalną³.

Dla potrzeb praktyki politycznej powyższa definicja mniejszości posiada niewątpliwie większą wartość, bowiem stawia wobec nich określone wymogi jak: trwałe etniczne cechy i dążenie do ich zachowania, określona liczebność a także lojalność wobec państwa zamieszkania. Brak powyższych cech może rodzić wątpliwość co do nadania danej grupie prawa korzystania z prawno-formalnej regulacji statusu mniejszości narodowych.

W pracach Organizacji Narodów Zjednoczonych pojęcie mniejszości i ich ochrony stosowane jest przede wszystkim do:

¹ R. Bierzanek, *Prawa narodów i prawa mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1990 nr 10.

² Zob. Encyklopedia Powszechna PWN, 1975, s. 148.

³ Definition and Classification of Minorities, UN-Doc. E/Sub. 2/85. Minderheiten in der Bundesrepublik, München 1969, s. 15–16. F. Caportorti, Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN-Doc. E/CN. 4/Sub. 2/L. 564, 21 VI 1972. Podaje się za: J. Byczkowski, *Mniejszości narodowe w Europie 1945–1974*, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1976, s. 61.

— etnicznych, religijnych, rasowych, językowych i innych grup, które przez wydarzenia polityczne zostały odłączone od naturalnego środowiska etnicznego, religijnego, rasowego czy też językowego, a również od państwowych wspólnot i w ten sposób przekształciły się w odosobnione wspólnoty w środowisku innego tworu państwowego;

— części narodu zamieszkałego poza głównym terenem osadniczym swojego narodu, w państwie innego narodu;

— mniejszych narodów, które nie posiadają własnego państwa⁴.

W dążeniu do rozwiązania problemów mniejszości narodowych, zgodnie ze współczesnymi wymogami świata cywilizowanego, każde zainteresowane państwo wprowadza regulacje prawne dotyczące stosunków mniejszości i większości w zależności m.in. od dominującej w państwie ideologii a także od liczebności grup etnicznych, ich rozmieszczenia i poziomu rozwoju kulturalnego, politycznego i ekonomicznego. Ogromną rolę w tej dziedzinie spełniają dokumenty przyjmowane przez ONZ a dotyczące praw człowieka, jak Powszechna deklaracja praw człowieka, Pakty praw człowieka, Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej i inne.

W działalności ONZ, szczególnie od lat 60, dominuje tendencja do poszerzania zagadnienia ochrony mniejszości narodowych, do bardziej wszechstronnego problemu ogólnej ochrony przed dyskryminacją wszelkich grup społecznych, rasowych, etnicznych i językowych. Takie stanowisko niewątpliwie prowadzi (pod warunkiem przestrzegania przez państwa członkowskie uchwał ONZ) do rozwiązania lub łagodzenia wielu spornych problemów i napięć trapiących liczne grupy ludności świata współczesnego.

Współcześnie występują bardzo różne rozwiązania polityczne problemów mniejszości narodowych. Najogólniej można by wskazać na cztery podstawowe typy takich rozwiązań:

1) państwo jednonarodowe gwarantujące istniejącym w nim grupom mniejszościowym swobodny rozwój kulturalny przy poszanowaniu zasady równości praw poszczególnych obywateli;

2) państwo wielojęzyczne (np. Indie);

3) państwo wieloetniczne (np. USA);

4) państwo wielonarodowe z odpowiednią strukturą federacyjną (b. ZSRR).

Trudno jednoznacznie powiedzieć, które z wymienionych rozwiązań jest najkorzystniejsze dla mniejszości narodowych i grup narodowościowych, ponieważ stosunki między większością i mniejszościami nie zależą wyłącznie od przyjętych rozwiązań instytucjonalnych, ale i od wielu innych czynników, w tym od wzajemnych do siebie nastawień większości, mniejszości i ekip rządzących.

Ten skrótowy zarys problematyki mniejszości narodowych pozwoli czytelnikowi bardziej kompetentnie spojrzeć, ocenić i odnieść się do prezentowanych wyników badań. Nasuwa się jeszcze dość istotne pytanie, a mianowicie: Czy nasze społeczeństwo w wystarczającym stopniu dysponuje informacją o obowiązujących w tym zakresie normach i ustaleniach międzynarodowych i czy dość bogata działalność ONZ w zakresie praw

⁴ J. Byczkowski, *Mniejszości narodowe...*, s. 62.

i ochrony mniejszości była znana studentom w momencie przeprowadzania badań? Jednoznacznej odpowiedzi na postawione pytanie udzielić nie można, jako że nie pytano o to respondentów. Jednakże dość wysoki odsetek braku odpowiedzi na stawiane pytania sugeruje, że znajomość dorobku międzynarodowej społeczności w interesującej nas sprawie nie wygląda najlepiej. Ograniczoność literatury przedmiotu, trudny dostęp do dokumentów ONZ pogłębia nasze przekonanie o słabej znajomości wśród młodzieży problemów mniejszości narodowych we współczesnym świecie, w tym i w Polsce.

Badania przeprowadzono na próbie 537 studentów (300 w Polsce, 51 w Witebsku, 90 w Szombathely i 96 w Hradec Kralove).

Przed respondentami postawiono następujące pytania:

Po pierwsze — Czy zjednoczone Niemcy będą domagały się, aby mniejszości niemieckie w Czechosłowacji, Polsce, Rumunii, na Węgrzech i w ZSRR miały prawo do tworzenia szkół, towarzystw kulturalnych, partii politycznych, banków, kościołów, gazet?

Po drugie — Czy rządy wymienionych krajów przystaną na przyznanie mniejszości niemieckiej prawa do zakładania szkół, towarzystw kulturalnych, partii politycznych, banków, kościołów, gazet?

Po trzecie — Czy Twoim zdaniem mniejszość niemiecka powinna uzyskać prawo do tworzenia szkół, towarzystw kulturalnych, partii politycznych, banków, kościołów, gazet?

Jak wynika z treści zadanych pytań, sondaż poglądów studentów dotyczył czterech bardzo istotnych dziedzin życia dla każdej grupy społecznej jak i dla każdego państwa: oświatowo-kulturalnej, politycznej, wyznaniowej i gospodarczej. Poglądy studentów na realizację potrzeb i oczekiwań w wyżej wymienionych dziedzinach były wyraźnie zróżnicowane. Stosunkowo najwięcej studentów wszystkich objętych badaniem krajów opowiedziało się za zaspokajaniem potrzeb mniejszości niemieckiej w dziedzinie kulturalno-oświatowej (szkoły, towarzystwa, gazety). Najmniej (poniżej 30%) prezentowało pogląd, że mniejszościom niemieckim potrzebne są partie polityczne i banki, jak też, że zjednoczone Niemcy będą w tej dziedzinie stawiać żądania. Co się tyczy stanowiska rządów krajów zamieszkania mniejszości niemieckich, to zdaniem studentów będą one skłonne przyznawać znacznie mniej niż się od nich będzie oczekiwać. Do najbardziej liberalnych pod tym względem studenci zaliczyli rządy Polski i Czechosłowacji.

Jeśli chodzi o odpowiedzi na pytanie pierwsze, to 62% respondentów Zielonej Góry, 54% Olsztyna i 59% Kielc jest przekonana, że zjednoczone Niemcy będą domagały się tworzenia szkół w Czechosłowacji. W odniesieniu do Polski takie przekonanie wyraża 68% Zielonogórczyń, 66% Olsztynian i 60% Kielczan. W odniesieniu do pozostałych krajów średnio procent studentów wynosi około 38. Największy odsetek respondentów polskich jest przekonany, że na pierwszym miejscu wśród żądań zjednoczonych Niemiec wystąpi domaganie się prawa dla mniejszości niemieckich zakładania towarzystw kulturalnych we wszystkich wymienionych krajach. Tego rodzaju przekonanie, w odniesieniu do Polski, wyraziło 68% studentów Zielonej Góry, 72% Olsztyna i 68% Kielc. Również większość studentów jest zdania, że zjednoczone Niemcy będą zabiegać o prawo

dla swoich mniejszości do zakładania własnych czasopism. Pogląd taki (w odniesieniu do Polski) prezentowało 72% respondentów Zielonej Góry, 54% Olsztyna i 58% Kielc. Natomiast, jeśli chodzi o ewentualne domaganie się zjednoczonych Niemiec prawa zakładania przez niemieckie mniejszości partii politycznych i banków, to zdecydowana większość respondentów pozostawiła to pytanie bez odpowiedzi, z wyjątkiem studentów polskich i tylko w odniesieniu do Polski. Powyższy pogląd podzieliło 51% Zielonogórczan w odniesieniu do partii politycznych i 45% — do banków, 41% Olsztynian w odniesieniu do partii politycznych i 39% — do banków, natomiast u studentów Kielc procent ten wyniósł odpowiednio 60 i 49. Ponad 50% respondentów Zielonej Góry, Olsztyna i Kielc uznało za możliwe żądanie zakładania kościołów dla mniejszości niemieckiej.

Zupełnie inny obraz poglądów studentów wynika z odpowiedzi na trzecie pytanie, w części dotyczącej partii politycznych i banków. Średnio tylko 23% badanej młodzieży akceptuje prawo mniejszości niemieckiej do zakładania banków w wymienionych krajach, natomiast w odniesieniu do Polski, odsetek ten jest wyższy i wynosi 28%. Młodzież Polski centralnej (Kielc) jest o 8 punktów bardziej tolerancyjna od młodzieży zielonogórskiej (Tab. 1).

Jeszcze bardziej powściągliwe poglądy prezentuje młodzież na przyznanie prawa mniejszości niemieckiej do tworzenia własnych partii politycznych. Na pytanie — Czy Twoim zdaniem mniejszość niemiecka powinna uzyskać prawo do zakładania własnych partii politycznych w Polsce?, twierdzącą odpowiedź dało 11,7% respondentów, w tym 10% Zielonogórczan, 9% Olsztynian i 15% Kielczan (Tab. 1).

Pozytywne odpowiedzi na przyznanie prawa mniejszości niemieckiej zamieszkałej w ZSRR do zakładania partii politycznych dało 11% respondentów, w Rumunii 9%, w Czechosłowacji i na Węgrzech 12% (Tab. 1). Wskaźnik twierdzących odpowiedzi studentów z pozostałych krajów na powyższe pytanie jest wyższy i średnio dla młodzieży z Witebska wynosi 18%, z Szombathely 18%, z Hradec Kralove 23% (Tab. 2). Prawo zakładania partii politycznych przez mniejszość niemiecką we własnym kraju akceptuje 24% badanej młodzieży Witebska, 20% z Szombathely i 30% z Hradec Kralove, natomiast — zakładanie banków 8% respondentów Witebska, 18% z Szombathely i 33% z Hradec Kralove. Przeciętnie dla pozostałych krajów przyzwolenie na zakładanie banków przez mniejszość niemiecką daje 8% respondentów Witebska, 15% Szombathely i 26% Hradec Kralove (Tab. 2).

Odsetek studentów Witebska, Szombathely i Hradec Kralove akceptujących prawo mniejszości niemieckiej do tworzenia własnych instytucji o charakterze oświatowo-kulturalnym jest niejednokrotnie dziesięć razy wyższy od liczby studentów przychylnie nastawionych do zakładania przez tę mniejszość partii politycznych czy banków. Można zatem wnioskować, że prawo do działalności oświatowo-kulturalnej, studenci traktują jako rzecz naturalną, przysługującą każdej grupie etnicznej. Z wyników badań tej kwestii można by sporządzić listę rankingową twierdzących odpowiedzi studentów. Dla czytelności analizy posłużymy się średnią poglądów akceptujących tworzenie instytucji oświatowo-kulturalnych, do których zaliczyliśmy szkoły, towarzystwa kulturalne i gazety.

TABELA 1

LICZBA RESPONDENTÓW BADANYCH UCZELNI AKCEPTUJĄCYCH PRAWO MNIJSZOŚCI NIEMIECKICH
DO TWORZENIA WŁASNYCH INSTYTUCJI W WYMIENIONYCH KRAJACH EUROPY ŚRODKOWEJ

	Studenti Wyższej Szkoły Pedagogicznej														
	Zielonej Góry N = 74					Olsztyna N = 121					Kielc N = 105				
	Czechosłowacja	Polska	Rumunia	Węgry	ZSRR	Czechosłowacja	Polska	Rumunia	Węgry	ZSRR	Czechosłowacja	Polska	Rumunia	Węgry	ZSRR
Szkół	32 43.0	37 50.0	26 35.0	26 35.0	26 35.0	77 64.0	56 46.0	39 32.0	41 33.0	46 38.0	55 52.0	52 49.0	45 42.0	53 50.0	52 49.0
Towarzystw kulturalnych	55 74.0	61 82.0	50 67.0	53 71.0	53 71.0	99 81.0	103 85.0	83 68.0	89 73.0	92 76.0	81 77.0	87 82.0	70 66.0	76 72.0	75 71.0
Partii politycznych	9 12.0	7 9.0	6 8.0	9 12.0	6 8.0	11 9.0	11 9.0	11 9.0	16 8.0	14 11.0	21 20.0	17 16.0	10 9.0	16 15.0	14 13.0
Banków	15 20.0	18 24.0	11 14.0	15 20.0	14 18.0	32 26.0	36 29.0	27 22.0	33 27.0	30 24.0	34 32.0	30 28.0	21 20.0	29 27.0	24 22.0
Kościółów	39 52.0	42 56.0	31 41.0	33 44.0	29 39.0	61 50.0	67 55.0	51 42.0	55 45.0	57 47.0	47 44.0	51 48.0	37 35.0	38 36.0	37 35.0
Gazet	50 67.0	53 71.0	39 52.0	41 55.0	39 52.0	64 52.0	67 55.0	52 42.0	61 50.0	57 47.0	60 57.0	58 55.0	48 45.0	52 42.0	53 50.0

TABELA 2

POGLĄDY STUDENTÓW NA TWORZENIE INSTYTUCJI
PRZEZ MNIejszości NIEMIECKIE

Czy Twoim zdaniem mniejszość niemiecka powinna mieć prawo do zakładania w: (odp. twierdzące)		Polska Zielona Góra, Olsztyn, Kielce N = 300		Białoruś Witebsk N = 51		Węgry Szombathely N = 90		Czechosłowacja Hradec Kralove N = 96	
Czechosłowacji	Szkół	134	45.0	15	29.0	70	79.0	57	59.0
	Towarzystw kult.	235	78.0	21	41.0	68	76.0	65	68.0
	Partii polit.	41	14.0	8	16.0	14	16.0	29	30.0
	Banków	81	27.0	4	8.0	14	16.0	32	33.0
	Kościółów	147	49.0	14	27.0	30	33.0	32	33.0
	Gazet	174	58.0	13	25.0	62	69.0	64	67.0
Polsce	Szkół	145	48.0	15	29.0	65	72.0	52	54.0
	Towarzystw kult.	251	84.0	22	43.0	65	72.0	56	58.0
	Partii polit.	35	12.0	8	16.0	15	17.0	22	23.0
	Banków	84	28.0	4	8.0	12	13.0	26	27.0
	Kościółów	160	53.0	14	27.0	33	37.0	36	37.0
	Gazet	178	59.0	14	27.0	59	66.0	56	58.0
Rumunii	Szkół	110	37.0	14	27.0	64	71.0	45	47.0
	Towarzystw kult.	203	68.0	21	41.0	38	42.0	53	55.0
	Partii polit.	27	9.0	8	16.0	17	19.0	20	21.0
	Banków	59	20.0	3	6.0	15	17.0	26	27.0
	Kościółów	119	40.0	13	25.0	33	37.0	26	27.0
	Gazet	139	46.0	13	25.0	63	70.0	52	54.0
na Węgrzech	Szkół	120	40.0	15	29.0	67	74.0	47	49.0
	Towarzystw kult.	248	83.0	19	37.0	64	71.0	58	60.0
	Partii polit.	35	12.0	10	20.0	18	20.0	22	23.0
	Banków	77	26.0	2	4.0	16	18.0	28	29.0
	Kościółów	126	42.0	15	29.0	33	37.0	24	25.0
	Gazet	154	51.0	14	27.0	61	68.0	53	55.0
ZSRR	Szkół	124	41.0	31	61.0	58	64.0	45	47.0
	Towarzystw kult.	220	73.0	32	63.0	59	66.0	56	58.0
	Partii polit.	34	11.0	12	24.0	14	16.0	19	20.0
	Banków	68	23.0	4	8.0	14	16.0	20	21.0
	Kościółów	123	41.0	23	45.0	32	36.0	24	25.0
	Gazet	149	50.0	26	51.0	60	67.0	53	55.0

Na pierwszym miejscu listy akceptującej tworzenie szkół znaleźli się respondenci Węgier (72%), na drugim — Czechosłowacji (51%), na trzecim — Polski (42%) i na czwartym — Białorusi (35%). Na pierwszym

miejscu listy akceptujących tworzenie towarzystw kulturalnych znaleźli się studenci z Polski (77%), na drugim — z Węgier (65%), na trzecim — z Czechosłowacji (56%) i na czwartym — z Białorusi (45%). Na liście akceptujących zakładanie gazet na pierwszym miejscu są studenci węgierscy (68%), na drugim — polscy (55%), na trzecim — czechosłowaccy (51%) i na czwartym — białoruscy (32%). Występuje więc dość duże zróżnicowanie poglądów studentów w sprawie przyznania prawa mniejszościom niemieckim do tworzenia własnych instytucji oświatowo-kulturalnych, szczególnie w odniesieniu do szkół i gazet. Różnica ta jest szczególnie ostra w przypadku studentów Witebska. Charakterystyczną cechą respondentów Witebska jest to, że większy ich odsetek w porównaniu z młodzieżą innych krajów, wyraża przyzwolenie na tworzenie niektórych instytucji u siebie w kraju. Np. tworzenie szkół u siebie — na Białorusi akceptuje 61% badanych, natomiast odsetek młodzieży polskiej akceptującej tworzenie tej instytucji u siebie w kraju wynosi 45, a młodzieży czechosłowackiej — 59 (Tab. 2). Podobnie rzecz się ma w przypadku przyzwolenia na budowę kościołów. Na pierwsze miejsce spośród badanych wysunęła się młodzież z Polski (44%), drugie miejsce zajęła młodzież Węgier (36%), trzecie — Białorusi (31%), czwarte — Czechosłowacji (29%). Inaczej jednak kształtują się te wielkości, gdy chodzi o odsetek studentów akceptujących budowę kościołów u siebie w kraju. Wyniki są następujące: Polska — 53%, Białoruś — 45%, Węgry — 37%, Czechosłowacja — 33% (Tab. 2).

Jak respondenci postrzegali zachowanie się zjednoczonych Niemiec w stosunku do rządów krajów, w których zamieszkują mniejszości niemieckie? (pytanie pierwsze). Wystąpiło tu dość duże zróżnicowanie poglądów zarówno w stosunku do instytucji, o które pytano, jak i kraju, z którego młodzież brała udział w badaniach. Najwięcej studentów wyraziło przekonanie, że zjednoczone Niemcy będą żądać dla swych grup etnicznych utworzenia towarzystw kulturalnych, szkół i gazet. Średni odsetek studentów przewidujących żądania zjednoczonych Niemiec utworzenia towarzystw kulturalnych wyniósł w Czechosłowacji — 62, w Polsce — 62, w ZSRR — 60, w Rumunii — 54 i na Węgrzech — 51. Młodzież węgierska podziela taki pogląd w 68%, polska — w 65%, czeska — w 57% i białoruska — w 42%. W kolejności na drugim miejscu lokowane są żądania dotyczące zakładania gazet. 55% młodzieży podzieliło pogląd, że powyższe żądanie zjednoczone Niemcy wysuną Czechosłowacji, 56% — Polsce, 46% — Rumunii, 47% — Węgrom, 52% — Związkowi Radzieckiemu. Najwięcej młodzieży węgierskiej (67%) uważa to żądanie za prawdopodobne, mniej z Hradec Kralove (63%), a najmniej z Witebska (27%). Młodzieży polskiej dzielącej takie przypuszczenie było 46%.

Pogląd, że rząd zjednoczonych Niemiec będzie domagał się tworzenia szkół dla swoich mniejszości, młodzież polska prezentuje w 49%, białoruska w 24%, węgierska w 69% i czeska w 55%, przy czym powyższe żądanie jest odnoszone w 56% do Czechosłowacji i w 55% do Polski. Dla pozostałych krajów za prawdopodobne powyższe żądanie uważa około 45% badanych.

Żądania zjednoczonych Niemiec w sferze politycznej młodzież uważa za mniej prawdopodobne. Tylko 38% badanych podzieliło pogląd, że może to się stać możliwym w stosunku do Polski i 34% — do Czechosłowacji.

TABELA 3

PRZEWIDYWANIA STUDENTÓW CZTERECH KRAJÓW
DOTYCZĄCE ŻĄDANIA ZJEDNOCZONYCH NIEMIEC
POLEPSZENIA STATUSU SWOICH MNIEJSZOŚCI W KRAJU ZAMIESZKANIA

Zjednoczone Niemcy będą domagały się tworzenia dla swych mniejszości w:		Polska Zielona Góra, Olsztyn, Kielce N = 300		Białoruś Witebsk N = 51		Węgry Szombathely N = 90		Czechosłowacja Hradec Kralove N = 96	
Czechosłowacji	Szkół	174	67.0	10	19.0	68	75.0	69	71.0
	Towarzystw kult.	215	71.0	22	43.0	59	65.0	68	70.0
	Partii polit.	113	37.0	10	19.0	20	22.0	56	58.0
	Banków	112	37.0	5	9.0	7	7.0	56	58.0
	Kościółów	120	40.0	12	23.0	29	32.0	43	44.0
	Gazet	159	53.0	12	23.0	59	65.0	75	78.0
Polsce	Szkół	195	65.0	12	23.0	59	65.0	64	66.0
	Towarzystw kult.	223	74.0	18	35.0	66	73.0	63	65.0
	Partii polit.	151	50.0	13	25.0	21	23.0	54	56.0
	Banków	135	45.0	8	15.0	15	16.0	47	48.0
	Kościółów	155	51.0	13	25.0	31	34.0	51	53.0
	Gazet	181	60.0	13	25.0	61	67.0	71	73.0
Rumunii	Szkół	107	35.0	9	17.0	67	74.0	47	48.0
	Towarzystw kult.	160	53.0	21	41.0	64	71.0	48	50.0
	Partii polit.	68	22.0	7	13.0	17	18.0	38	39.0
	Banków	73	24.0	5	9.0	14	15.0	38	39.0
	Kościółów	75	25.0	12	23.0	32	35.0	31	32.0
	Gazet	107	35.0	12	23.0	62	68.0	55	57.0
na Węgrzech	Szkół	117	39.0	9	17.0	66	74.0	47	48.0
	Towarzystw kult.	191	63.0	20	39.0	60	66.0	54	56.0
	Partii polit.	84	28.0	8	15.0	17	18.0	38	39.0
	Banków	107	35.0	6	11.0	19	21.0	50	52.0
	Kościółów	82	27.0	13	25.0	30	33.0	31	32.0
	Gazet	125	41.0	12	23.0	62	68.0	56	58.0
ZSRR	Szkół	115	38.0	23	45.0	50	55.0	48	50.0
	Towarzystw kult.	194	64.0	28	54.0	61	67.0	53	55.0
	Partii polit.	67	22.0	15	29.0	15	16.0	38	39.0
	Banków	93	31.0	7	15.0	12	13.0	46	47.0
	Kościółów	92	30.0	20	39.0	28	31.0	32	33.0
	Gazet	125	41.0	22	43.0	59	65.0	57	59.0

TABELA 4

OPINIA STUDENTÓW W SPRAWIE POZYTYWNEGO NASTAWIENIA
RZĄDÓW PAŃSTW EUROPY ŚRODKOWEJ
W KWESTII TWORZENIA WŁASNYCH INSTYTUCJI
PRZEZ MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIE

Czy rządy niżej wymienionych państw przystaną na przyznanie mniejszości niemieckiej prawa tworzenia w:		Polska Zielona Góra, Olsztyn, Kielce N = 300		Białoruś Witebsk N = 51		Węgry Szombathely N = 90		Czechosłowacja Hradec Kralove N = 96	
Czechosłowacji	Szkół	119	39.0	7	13.0	45	50.0	63	65.0
	Towarzystw kult.	202	67.0	22	43.0	55	61.0	62	64.0
	Partii polit.	41	13.0	4	7.0	6	6.0	35	36.0
	Banków	76	25.0	2	3.0	10	11.0	33	34.0
	Kościółów	94	31.0	7	13.0	18	20.0	29	30.0
	Gazet	130	43.0	6	11.0	62	68.0	65	67.0
Polski	Szkół	122	40.0	7	13.0	50	55.0	45	46.0
	Towarzystw kult.	221	73.0	20	39.0	60	66.0	39	40.0
	Partii polit.	43	14.0	3	5.0	6	6.0	15	15.0
	Banków	90	30.0	3	5.0	14	15.0	17	17.0
	Kościółów	124	41.0	4	7.0	26	28.0	24	25.0
	Gazet	143	47.0	5	9.0	53	58.0	45	46.0
Rumunii	Szkół	60	20.0	3	5.0	17	18.0	35	36.0
	Towarzystw kult.	147	49.0	19	37.0	21	23.0	36	37.0
	Partii polit.	19	6.0	2	3.0	2	2.0	16	16.0
	Banków	50	16.0	2	3.0	5	5.0	19	19.0
	Kościółów	51	17.0	3	5.0	10	11.0	11	11.0
	Gazet	80	26.0	6	11.0	35	38.0	41	42.0
na Węgrzech	Szkół	83	27.0	6	11.0	71	78.0	45	46.0
	Towarzystw kult.	186	67.0	18	35.0	69	76.0	38	39.0
	Partii polit.	30	10.0	2	3.0	15	16.0	21	21.0
	Banków	80	26.0	2	3.0	26	28.0	26	27.0
	Kościółów	73	24.0	5	9.0	35	38.0	11	11.0
	Gazet	104	34.0	6	11.0	69	76.0	49	51.0
ZSRR	Szkół	76	25.0	19	37.0	33	36.0	34	35.0
	Towarzystw kult.	178	59.0	31	60.0	47	52.0	39	40.0
	Partii polit.	19	6.0	7	13.0	5	5.0	10	10.0
	Banków	48	16.0	4	7.0	8	8.0	16	16.0
	Kościółów	67	22.0	18	35.0	14	15.0	6	6.0
	Gazet	89	29.0	21	41.0	48	53.0	42	43.0

Natomiast dla pozostałych krajów za realne takie żądanie uważa około 25% respondentów. Spośród badanych grup najczęściej młodzieży z Hradec Kralove uważa to żądanie za możliwe przede wszystkim w odniesieniu do Czechosłowacji (58%) i Polski (56%). W stosunku do innych krajów odsetek młodzieży z tego ośrodka akademickiego wyniósł 39%.

Również w przypadku żądania w zakresie zakładania przez mniejszość niemiecką banków ilościowo przeważa młodzież z Hradec Kralove. Jeśli średni odsetek wszystkich studentów w stosunku do Czechosłowacji wynosi 20, to wśród samych Czechów jest on dużo wyższy — 58. Spośród studentów Hradec Kralove 52% uznało takie żądania za możliwe w stosunku do Węgier, 48% — do Polski, 47% — do ZSRR i 39% — do Rumunii. Powyższy pogląd podzieliła około jedna trzecia respondentów z Polski, 11% z Witebska i 14% z Szombathely.

Jeśli chodzi o żądania zjednoczonych Niemiec w zakresie tworzenia kościołów dla mniejszości niemieckich w krajach Europy Środkowej, to jedynie respondenci z Polski i z Czechosłowacji w znacznym odsetku uważają to za możliwe, natomiast przewidywania pozostałych grup młodzieży w tej kwestii są bardziej powściągliwe.

O przyzwoleniu rządów krajów Europy Środkowej na działalność instytucjonalną mniejszości niemieckiej (pytanie drugie) mówi twierdząco znacznie mniejszy odsetek studentów, niż na pytanie o żądanie zjednoczonych Niemiec poprawy statusu swoich mniejszości. Opinia studentów wskazuje, że żądania będą tu większe a przyzwolenie na ich realizację — mniejsze. Przy tym występuje wyraźne zróżnicowanie poglądów respondentów w odniesieniu do instytucji kulturalno-oświatowych i pozostałych. W przypadku tych pierwszych młodzież widzi znacznie przychylniejszy stosunek władz krajów Europy Środkowej niż tych ze sfery politycznej i ekonomicznej. Największe szanse na realizację żądań mniejszości niemieckiej młodzież widzi w dziedzinie tworzenia towarzystw kulturalnych, gazet i szkół. Szczególnie duży optymizm pod tym względem widoczny jest u młodzieży z Hradec Kralove, z Szombathely, a także wśród młodzieży polskiej w odniesieniu do towarzystw kulturalnych (do 73% badanych).

Niewielki procent młodzieży (od 2 do 16) uważa, że mniejszości niemieckie uzyskają zgodę rządów krajów zamieszkania na tworzenie partii politycznych. Jedynie studenci z Hradec Kralove częściej niż inni (36% w odniesieniu do Czechosłowacji, 21% — do Węgier) sądzą, iż mniejszość niemiecka będzie mogła rozwijać działalność polityczną (Tab. 4).

Od przeprowadzonych badań minęło już dwa lata. Dla dzisiejszych czasów charakteryzujących się szybkim tempem przemian jest to stosunkowo długi okres, dlatego koniecznym staje się w najbliższym czasie ponowienie badań celem uchwycenia ewolucji poglądów młodzieży na tak istotne sprawy stosunków społeczno-politycznych jak sprawa mniejszości narodowych w krajach postkomunistycznych.